

УДК 72.01

О. В. Малійова

ас. каф. АПЦБС КНУБА

СТАНОВЛЕННЯ КИЇВСЬКОЇ АРХІТЕКТУРНОЇ ШКОЛИ КАФЕДРИ АПЦБС ПРИ КНУБА

Анотація: в статті висвітлено передумови та процес формування київської архітектурної школи кафедри АПЦБС при КНУБА у розвитку архітектурної освіти в Україні, окреслено її основні етапи та визначено основні педагогічні та творчі здобутки викладачів та славетних випускників.

Ключові слова: вища архітектурна освіта, кафедра АПЦБС при КНУБА, мистецтво, педагогічні та творчі здобутки, творчість.

Постановка проблеми. В наш час проблема вивчення історії є пріоритетною в усіх сферах наукового знання, в т.ч. і в архітектурній освіті. Звертаючись до минулого, вчені намагаються зрозуміти теперішнє і побудувати майбутнє.

Оскільки саме в архітектурній школі закладається філософія та ідеологія національної архітектури, формуються цінності і критерії оцінки та світогляд особистості архітектора, звернення до історії, загальних тенденцій, регіональних особливостей формування київської архітектурної школи кафедри АПЦБС при КНУБА у розвитку архітектурної освіти в Україні є об'єктом наукового дослідження.

Шлях, що пройшла Київська архітектурна школа кафедри АПЦБС при КНУБА - це частина історико-педагогічного знання та архітектурно-педагогічної діяльності з навчання архітектурної майстерності, починаючи з моменту заснування кафедри архітектурного проектування цивільних будівель і до часів початку ХХІ ст., як кафедри АПЦБС в архітектурному факультеті при КНУБА.

Методологія дослідження спирається на відомі наукові праці з історії мистецтвознавства (Є. Белютін, Н. Молева, М. Ростовцев). Історичні аспекти становлення і розвитку мистецької освіти України висвітлено у дослідженнях вітчизняних науковців (С. Волков, І. Небесник, О. Павлова, О. Попик, Р. Шмагало). Становлення і розвиток вищих навчальних закладів культури і мистецтва в Україні різних часів досліджували: З.Гіптерс, С.Нікуленко, Г. Святненко, зокрема, архітектурних вищих шкіл - М. Катернога, Н. Кондель-Пермінова, О. Пасічник, Л. А. Кольстет.

Мета статті: визначити основні етапи становлення і розвитку професійної архітектурної освіти, відмітити педагогічні здобутки Київської архітектурної школи кафедри АПЦБС при КНУБА.

За роки діяльності в системі вищої технічної освіти у центральному регіоні Архітектурний факультет (КНУБА) Київського Національного університету будівництва і архітектури засвідчив, що він є справжньою архітектурною школою, визнаною як в Україні, так і за її межами. А кафедра АПЦБС при КІБІ (КНУБА) була фундаментом цієї Альма Матер, закладеним в 1930 році.

На основі досліджень автора були виявлені основні етапи створення та формування київської архітектурної школи кафедри АПЦБС при КНУБА:

Етап, що передував виникненню архітектурної школи: кінець ХІХ – початок ХХ ст.

В центральній Україні у ХУІІІ-ХІХ ст. архітектурна підготовка була складовим елементом роботи вищих шкіл Києво-Могилянської академії і Київського університету. Методики викладання були типовими для усіх закладів Російської імперії (на той час Україна була частиною Російської імперії).

З огляду на те, що створювалася велика кількість курсів (приватні Київські технічні курси В.Пермінова, 1907 р.), виникла потреба в спеціалістах і необхідність розвитку технічної освіти. На базі, раніше створеного Київського відділення Імператорського Російського Технічного товариства (КВ ІРТТ), розпочав свою діяльність Київський Політехнічний інститут (1898 р.). З його відкриттям була започаткована система вищої технічної освіти в Україні, що стало основою для підготовки архітекторів в Україні, і Києві, зокрема.

Архітектурне відділення було відкрите при інженерному факультеті Київського політехнічного інституту на початку в 20-х рр. ХХ ст., але через відсутність належної бази його було перетворено на відділення комунального будівництва.

На початок 30-х рр. у зв'язку із державним курсом СРСР на прискорену індустріалізацію промисловості і колективізацію сільського господарства виникла потреба збільшити випуск спеціалістів для будівництва. Протягом 1930-х рр. в Києві, Харкові та Одесі інженерно-будівельні факультети політехнічних інститутів були перетворені в окремі інженерно-будівельні інститути з архітектурними факультетами [1]. Вища освіта була надмірно заідеологізована тоталітарним державним устроєм, деякі гідні наслідування, авторські і колективні методики навчання нищились на всіх мистецько-освітніх рівнях.

На початку ХХ століття культура України, з одного боку, продовжувала розвивати народні, демократичні традиції ХІХ століття, а з іншого - йшов

активний пошук нових форм, використання досягнень інших національних культур. Це конкретно виявилось у двох орієнтаціях: збереження національно-культурних традицій (народницька теорія – арх.: Альошин П. Ф., Кричевській В. Г. та ін. намагалися естетично осмислити традиції національної спадщини, елементи народно-стильової архітектури і модерна [1]); орієнтація на західноєвропейський процес в царині художньої культури: «європеїзація», «космополітизм», «модернізм» у Радянській Україні представлений конструктивізмом, раціоналізмом (будівля Головоштамту у Харкові (пл. Незалежності, 1927 - 1929), комплекс адміністративних будівель («Держпром», 1928, арх.: С. Серафимов, С. Кравець, М. Фельгер) та ін.); Українське бароко було значною мірою витіснене, хоча окремі будівлі в цьому стилі ще будувалися - необарокко (Сільськогосподарська Академія у Києві, 1928, арх. Д. Дяченко). Важливе місце займала тенденція, яка ґрунтувалась на принципах вітчизняного модерна, представниками якого були переважно архітектори старшого покоління, вихованці Російських архітектурних закладів [2], окремі представники спиралися на класицистичні традиції ХІХ ст., поєднуючи можливості сучасних будівельних технологій з ордерними формами та іншими особливостями класицизму (неокласицизм - споруда Педагогічного музею у Києві (1909-1911 рр., арх. П. Альошин); житловий будинок у Музейному провулку в Києві (1909 р., арх. В. Риков) [3] та ін).

I етап: 1930 рік -1933 рік. Період заснування архітектурної школи КНУБА на етапі формування Радянської системи.

У 1930 році на базі відділення фабрично-заводського і комунального будівництва Київського політехнічного інституту і архітектурного факультету Київського художнього інституту було створено Київський Будівельний Інститут, до складу якого і увійшов архітектурний факультет (кафедра архітектурного проектування). З цього часу була започатковано і закладено основи формування і розвитку Київської архітектурної школи КІБІ (КНУБА). До викладання були запрошені провідні майстри-викладачі: архітектори: проф. О. М. Вербицький, проф. В. Г. Заболотний, проф. С. Я. Грабовський, проф. В. Г. Кричевський, доц. П. Г. Юрченко, ст. викл. Л. П. Юровський, ст. викл. Й. Ю. Каракіс, П. М. Черниш, інженери: проф. О. Кобелев, М. Северов та ін.); [4] очолюють кафедру архітектурного проектування проф. Арх. В. Н. Риков (1930-1931 н.р.), проф. арх. О. М. Вербицький (1931-1933 н. р.) [5].

У 1932 р. у Всеросійській академії мистецтв, на архітектурному факультеті відбулась реорганізація художніх дисциплін та визначено співвідношення їх з проектуванням та будівельно-технічним циклом предметів. Була визнана єдина методологія мистецької освіти: всі предмети

поділялись на три групи - основні (спеціальні -практичні роботи у майстернях і на виробництві (архітектурне проектування, малюнок, креслення, живопис, ліпка, композиція, технологія матеріалів, техніка і технологія виробництва)), допоміжні та загальні. Перегляд цілей і методів навчання вивів на чільне місце основні предмети професійної підготовки - архітектурне проектування і рисунок. Негативним у тогочасному керівництві мистецькою вищою освітою була орієнтація її лише на проблеми виробництва, натомість роль виховання творчої індивідуальності замовчувалася.

Встановилася тоталітарна диктатура. Для культури це мало трагічні, руйнівні наслідки. Архітектура, як і всі сфери суспільного життя, була поставлена під жорсткий ідеологічний і адміністративний контроль. Крок за кроком згорнули політику українізації. Було покладено кінець стилістичним, художнім пошукам, встановлена цензура, перервані контакти з діячами культури інших країн, в тому числі українськими емігрантами.

II етап: 1933 рік -1941 рік. В передвоєнний період, час становлення т.зв. «соціалістичного реалізму»- кандидат архітектури, доцент П. Г. Юрченко очолює кафедру АПЦБС (КІБІ).

З'являється термін «соціалістичний реалізм». В архітектурі провідним стилем стає неокласицизм, який повинен був відображати стабільність режиму, непохитність влади. Викладачі кафедри в своїх роботах звертаються до «Сталінського класицизму», залучаючи до них і студентів (будівля Верховної Ради у Києві (1936 – 1939, арх. В. Г. Заболотний (за участі арх. Н. Б. Чмутіної, І. Ф. Мілініса, Г. І. Граужиса, П. Ф. Красицького, Є. М. Сарнавського та В. Г. Левицької) та ін.

III етап: 1941 - 1943 р.р. – Воєнні роки, час окупації Києва. Важким випробуванням для українського народу стала Друга світова війна. Особливості культурних процесів воєнних років повністю диктувалися екстремальними умовами часу. Наука була поставлена на службу фронту. Період педагогічної роботи КІБІ в Куйбишевському інженерно-будівельному інституті (у березні 1942 р. Отримали дипломи про вищу освіту 8 архітекторів КІБІ);

IV етап: 1943(45)-1955 р.р. Період післявоєнної відбудови. Завідуючими кафедри АПЦБС були архітектори: проф. В. Г. Заболотний (1943-1944 н.р.), проф. О.М.Вербицький (1944-1948 н.р.), доцент П. Г. Юрченко (1947-1949 н.р.), проф. Я.А.Штейнберг (1949-1950 н.р.), проф. П. Н. Северов (1950-1951 н.р.) [5].

На 50-і роки припадає відновлення переслідувань та ідеологічний тиск, нова хвиля боротьби з «українським буржуазним націоналізмом». Це відбилося, зокрема, в таких документах ЦК КП(б) України, як "Об искажении и ошибках в освещении истории украинской литературы в «Очерке истории украинской литературы». Період злиття КІБІ і Київського Інституту цивільних інженерів

(1944-1948). Кафедра архітектурного проектування в своєму складі має викладачів-архітекторів: проф. О.М.Вербицький, проф. В.Г.Заболотний, проф. С. О. Гіляров, проф. В. Г. Кричевський, доц. П. Г. Юрченко, ст. викл. Л. П. Юровський, ст. викл.: Й. Ю. Каракіс, В. Є. Моціль, П. Ф. Костирко, М. О. Грицай, М. О. Гусєв, А. В. Добровольський, П. П. Хаустов, В. І. Грідін, І. О. Ігнаткін, Я. А. Штейнберг, О. О. Тацій, В. М. Онащенко, П. І. Приходько, Г. В. Шлаканев, М. П. Тищенко, Л. Г. Ветров, О. О. Сидоренко, Ф. М. Пашенко, В. І. С'єдін, Г. І. Корнільева, Г. В. Зенькович, В. В. Колесніков, А. Я. Косенко, В. М. Жиздринський, К. Г. Демура, В. П. Фадеїчев, В. В. Чепелик та ін.).

V етап: 1955 - 1985 р.р. - період післявоєнної відбудови, архітектури Української РСР, “боротьби з надмірностями” та індустріалізації будівництва, епоха брежнєвського застою. В цей час програми навчання у всіх архітектурних школах були єдині і підкорені державним постановам і рішенням ЦК КПРС. Ставились задачі пошуку шляхів удосконалення професійної освіти, концентрувалась увага на технології і економіці будівництва, тоді як професійні питання стилістики у архітектурі займали другорядне значення і фактично не регламентувались. Термін навчання у Вишах складав спочатку п'ять із половиною, а потім п'ять років.

Завідуючими кафедри АПЦБС КІБІ були: проф. Я. А. Штейнберг (1952-1957 р.р.), проф. М. О. Гусєв (1957-1975р.р.), доц. Г. І. Лаврик (1976-1985 р.р.). [5] Архітектори: В. М. Онащенко, П. І. Приходько, О. О. Сидоренко, В. І. С'єдін, Г. І. Корнільева, Г. В. Зенькович, І. Є. Чернядьєв, О. Я. Хорхот, В. І. Чуприна, В. М. Свидерський, С. М. Дивішек, Б. В. Орехов, Є. М. Бавикін, М. Й. Кресальний, Д. Н. Яблонський, Л. А. Добровольський, В. В. Колесніков, В. І. Хмельов, П. П. Кедровський, М. П. Євдокімов, І. О. Фомін, І. М. Сєдак, С. І. Сєверін, В. З. Ткаленко, Г. І. Лаврик, В. О. Тимохін, І. Р. Наймушина, В. П. Король, В. К. Щербань, Н. Г. Шаповал та багато інших талановитих митців плідно працювали на ниві архітектурної освіти в стінах нашої кафедри при Інженерно-Будівельному інституті.

VI етап: 1985 – 1991 р.р. - період “Перебудови” і припинення існування Радянського Союзу. Економічні і соціальні реформи опосередковано вплинули на вищу архітектурну освіту, яка розвивалася під впливом загальносвітових тенденцій, таких як глобалізація, інформатизація, відбулася гуманізація і раціоналізація навчальних програм. Позитивним результатом стала інтеграція вітчизняної вищої освіти у світовий освітній простір. Одночасно відбувався і зворотній процес локалізації, що сприяло розвитку Київської архітектурної школи кафедри АПЦБС при КНУБА. В Україні відбувається широке національно-демократичне піднесення. Декадентська хвиля, з немалою дозою маньєризму та прикрашання відчувається в архітектурі цих часів.

Такі архітектори-педагоги: доц. Б. В. Орехов, доц. В. І. Хмельов, доц. М. П. Євдокімов, доц. В. З. Ткаленко, доц. В. М. Гаврилук, доц. Г. І. Лаврик, доц. І. М. Сєдак, доц. Н. Г. Шаповал, проф. І. О. Фомін, проф. О. Я. Штейнберг, доц. Д. Н. Яблонський, ст. викл. І. Р. Наймушина, Т. В. Малік, В. П. Король, проф. Л. А. Добровольський, проф. П. П. Кедровський, проф. М. М. Дьомін, ст. викл. В. І. Дівак, доц. Ю. А. Косенко, доц. А. Д. Яблонська, доц. М. Й. Барановський, проф. С. В. Єжов, проф. Л. М. Ковальський та інші склали творчу основу кафедри АПЦБС в КІБІ, яку очолював на протязі 27 років (1986 - 2013 р.р.), кандидат архітектури, доцент В. З. Ткаленко [5].

VII етап: 1991 р. - до теперішнього часу - Період відродження національних мистецьких традицій. На зміну зав. каф. АПЦБС канд. арх., доценту В. З. Ткаленко прийшов проф. доктор архітектури В. В. Куцевич. До складу кафедри входять знані архітектори -практики: доц. Б. В. Орехов, доц. В. І. Хмельов, проф. Н. Г. Шаповал, доц. В. П. Король, доц. Ю. А. Косенко, доц. В. І. Дівак, доц. М. Й. Барановський, проф. С. В. Єжов, доц. Л. Ю. Брідня, проф. Л. М. Ковальський, проф. В. Г. Чернявський, доц. Т. О. Кащенко, доц. А. О. Ахаїмова, ст. викл. Т. В. Кумова, доц. О. І. Єжова та ін.).

Слід відзначити, що за 85 років свого існування кафедра АПЦБС підготувала велику плеяду архітекторів, серед яких імена видатних українських зодчих: А. В. Добровольський, заслужений будівельник УРСР, Лауреат Державної премії СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР; лауреат Державної премії УРСР Ю. С. Асєєв; заслужений архітектор УРСР М. А. Гусєв; заслужений архітектор УРСР О. Я. Хорхот; лауреати Державної премії СРСР А. Я. Косенко, Є. А. Більський, Н. Б. Чмутіна, В. І. Гопкало, І. Н. Сєдак, А. М. Мілецький, В. В. Савченко, І. О. Фомін, Б. П. Жежерін, В. П. Некрасов, О. І. Маліновський, Т. Ф. Панченко; лауреати премії Ради Міністрів СРСР: М. М. Дьомін, В. І. Єжов, Ю. А. Паскевіч, А. О. Пучков, Ю. І. Хіміч, В. В. Чепелик та багато інших.

Із заснуванням кафедри архітектурного проектування для українських митців з'явилася можливість отримувати вищу освіту на своїй Батьківщині. Тоді було закладено основи формування і розвитку новітньої вітчизняної архітектурної школи, педагогіки в галузі архітектурної творчості.

За роки свого існування вона набула великого досвіду навчально-виховної роботи і по праву вважається основою Київської архітектурної школи КНУБА.

Висновки: виявлено основні етапи створення та формування київської архітектурної школи кафедри АПЦБС при КНУБА.

Література:

1. Лебедев Г.О. З історії української архітектури 20-х, 30-х років ХХ ст. - В зб.: Українське мистецтвознавство. - Київ: "Наукова думка", 1971. - Вип. 5. - С. 53 - 67.
2. Лебедев Г.А. Традиции модерна в архитектуре Украины 1920-х – начала 30-х годов. - В сб.: Исследование и охрана архитектурного наследия Украины. - Киев, 1980. - С. 54 - 59.
3. Тимофієнко В. Г. Зодчі України кінця ХVІІІ - початку ХХ століть: Біографічний довідник. - К.: НДІТІАМ, 1999. - 477 с. (Головне управління містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації).
4. «Пролетарські кадри.» -1940. -30 листоп.
5. Киевский ордена Трудового Красного Знамени инженерно-строительный институт: Исторический очерк / КИСИ; С. З. Заремба, В. А. Молостов, В. Ф. Панибудьласка; Редкол. А. М. Тугай и др.-К.: Будівельник, 1991.- 104 с.

Аннотация

Освещен процесс формирования архитектурной школы кафедры АПГЗС КНУСА в процессе развития архитектурного образования в Украине, очерчено основные этапы становления и развития архитектурной школы кафедры АПГЗиС при КНУСА и определены основные педагогические достижения.

Ключевые слова: высшее архитектурное образование, кафедра АПГЗС при КНУСА, искусство, педагогические и творческие достижения, творчество.

Annotation

The process of formation АПГЗС department of school of architecture in KNUCA was outlined in development process of architectural education in Ukraine. Also the main stages in the development of the АПГЗС department of school of architecture in KNUCA was outlined too, and the basic educational achievements were determined.

Keywords: higher architectural education, АПГЗС department in KNUCA, art, educational and artistic achievements, artist.